

tanten moeilijk iets aan te vangen viel. Evenzeer als dit vandaag het geval is, werd in de vorige eeuw aan de universiteiten het bestaan van het orthodoxe protestantisme verzwegen of men dacht dat zijn einde nabij was. Het standpunt van Groen was dat van een geïsoleerde opposant gebleven, en ook de kerkelijke Afscheiding van 1834, waarbij een groep overtuigde orthodoxe protestanten de Nederlandse Hervormde Kerk verliet, had in wetenschappelijke en culturele kringen slechts als bron van ongeoorloofde onrust de aandacht getrokken. Hun afwijzing van de bestaande politieke en maatschappelijke orde was tevens hun oordeel: wie niet mee wenste te zingen in het koor van het liberalisme, werd feitelijk buiten de deur gezet. Wat de vrijheid van liberalisme en conservatisme inhield voor wie deze vrijheid niet liefhad, hebben de afgescheidenen van 1834 ondervonden: ze kregen te maken met inkwartiering en beboeting. Kuypers had van dit alles nauwelijks iets vernomen in de Leidse collegebanken.

Hij heeft zich eerst in Beesd gewonnen gegeven aan de overtuiging van de stugge calvinisten. Hij vervreemde zich daarmee van zijn afkomst, van zijn Leidse studievrienden en van zijn universitaire leermeesters. Slechts een enkeling kon zijn ommekeer begrijpen. Met name moet hier Groen van Prinsterer genoemd worden. Zelf afkomstig uit het burgerlijk milieu en vertrouwd met de toonaangevende geest van zijn dagen, begreep Kuypers, dat het orthodox-protestantse volksdeel opgevoed moest worden voor de positie, die het reeds *naast* het humanistische volksdeel toekwam. De overtuiging van het orthodox-protestantse volksdeel leefde nog in het land, maar haar kracht en haar mogelijkheden waren aan ieders oog onttrokken. Hier ligt Kuypers betekenis, dat hij zich bekeerd heeft tot de overtuiging van deze eenvoudige gereformeerde volksgroep, die in haar geestelijk bestaan bedreigd werd, en haar vervolgens heeft opgeheven tot de positie, die zij in het verleden van de natie gehad had.

Bij deze volksopvoeding is Kuypers journalistiek onmisbaar geweest. Hij heeft dit volksdeel in de pers tegenover de liberalen, de conservatieven en de rooms-katholieken gesteld en onophoudelijk aantijgingen aan het adres van de tegenstanders geuit. Met deze aanvallen voedde hij het zelfvertrouwen van het gereformeerde lezerspubliek, dat hij spoedig voor zich wist te winnen. Hij schreef in een taal, die dit van het culturele en universitaire milieu verstoken volk als haar eigen herkende: levendig en helder. Het uitgangspunt telkens nemend in de overtuiging van het gereformeerde volk, wist hij deze verstarde en wat onbeholpen kring te winnen voor zijn ideaal. Hij wist hun afkeer van politiek te overwinnen, hun terughoudende opstelling in het kerkelijke leven te veranderen en binnen een tiental jaren toonde hij de natie een volksdeel, waarvan het bestaan zonder Kuypers wellicht onopgemerkt gebleven zou zijn.

De hernieuwde opkomst van het gereformeerde volksdeel betekende in